FN, folkrätten och framtiden

Föredrag vid Juristföreningens i Stockholm 90-årsjubileum

Av FN:s rättschef, undergeneralsekreteraren HANS CORELL*

Föredraget behandlar frågor i skärningspunkten mellan rätt och politik och bygger på författarens personliga erfarenheter under närmare tio år i FN-sekretariatet. Inledningsvis konstateras att FN-stadgan bär tydliga spår av dåtidens geopolitiska läge och måste reformeras. Det påpekas att säkerhetsrådet i allt högre grad kunnat gripa sig an frågor som tidigare varit kontroversiella men också att rådets auktoritet försvagats därför att det inte alltid kunnat demonstrera en samlad front i tillämpningen av sina resolutioner. Rådets interna arbetsformer behandlas, och en exemplifiering leder till slutsatsen att rådet tagit en alltmera aktiv roll i arbetet för att upprätthålla internationell fred och säkerhet. FN-sekretariatets uppgifter och arbetsformer och en kort presentation av hela FN-systemet avslutar denna del.

I avsnittet om folkrätten framhålls att denna kommit att spela en allt mera framträdande roll inte bara i relationen mellan stater utan också när det gäller att harmonisera rättsordningen på det nationella planet. Folkrätten respekteras i allmänhet väl, men stora problem föreligger på området mänskliga rättigheter och inom den humanitära rätten. FN:s arbete på den internationella straffrättens område och i kampen mot terrorismen berörs kort, liksom FN:s fredsbevarande operationer. Vidare fokuseras på den av USA i september 2002 lanserade strategin för ”förebyggande självförsvar” (”preemptive self-defence”) och de reaktioner denna väckt.

I avsnittet om framtiden understryks att världen och därmed FN står inför formidabla utmaningar samtidigt som det politiska intresset tenderar att fokusera på de senaste dramatiska händelserna på det säkerhetspolitiska området. De s.k. millenniemålen beskrivs, liksom generalsekreterarens ansträngningar att engagera det civila samhället. Som exempel nämns den till näringslivet riktade utmaningen ”Global Compact”.

Föredraget avslutas med några ord om juristens roll i sammanhanget — särskilt med tanke på framtiden. Det framhålls att en jurist — oavsett var han eller hon är verksam i samhället — bör ha möjlighet att påverka både i handling och genom att delta i debatten. I slutorden betonas vikten av att vi försvarar rättsstaten med målet att vår generation — och kommande generationer — får leva i fred och i värdighet.

*Artikeln utgör underlag för ett föredrag vid Juristföreningens i Stockholm 90-årsjubileum den 23 oktober 2003. De åsikter som framförs i föredraget är, som framgår, författarens egna och återspeglar inte nödvändigtvis Förenta nationernas uppfattning.

Förenta nationerna

Ämne för detta föredrag är *"FN, folkrätten och framtiden."* Jag är medveten om att det kan låta förmätet att ha så höga ambitioner för vad som kan åstadkommas inom ramen för ett föredrag. Men min avsikt är naturligtvis inte att ge någon allomfattande analys. Jag skall i stället koncentrera mig på frågor som är av speciellt intresse för jurister — frågor i skärningspunkten mellan rätt och politik. Som alltid måste jag göra reservationen att de åsikter jag framför är mina egna och att de inte nödvändigtvis återspeglar Förenta nationernas. Framställningen är också, som kommer att framgå, i hög grad präglad av mina personliga erfarenheter under närmare tio år i FN-sekretariatet.

Erik Axel Karlfeldt utvecklade sina tankar om "Fem farliga F".[1] Jag nöjer mig med tre. Man kan ha olika uppfattning om hur farliga de är.

Det första: Förenta nationerna. I dessa dagar med Sverige som medlem i den Europeiska unionen är det viktigt att understryka att FN är en mellanstatlig — inte överstatlig — organisation. Medlemsstaterna representeras av sina regeringar. Organisationen har sex huvudorgan: generalförsamlingen, säkerhetsrådet, ekonomiska och sociala rådet, förvaltarskapsrådet, internationella domstolen och sekretariatet.[2]

När FN bildades år 1945 hade organisationen 51 medlemmar.[3] Idag har den 191. Många är före detta kolonier. Organisationen regleras av en stadga som bär tydliga spår av dåtidens geopolitiska läge. Bl.a. innehåller den alltjämt de s.k. fiendeklausulerna, i vilka Italien, Japan och Tyskland utan namns nämnande utpekas som fiendestater. Idag är dessa länder bland organisationens viktigaste stöttepelare. Tillsammans bidrar de med över 34 procent av FN:s budget.

Stadgan med sina ändamål och principer är emellertid av oerhört stor betydelse. För den som på det nationella planet sysslat med statsrätt är parallellen mellan en grundlag och stadgan påfallande; det går knappast en dag på FN:s rättsavdelning utan att man tänker i konstitutionella banor. Där finns t.ex. en normgivningskompetens för organisationens interna regelgivning — en hierarki med "Regulations" som utfärdas av generalförsamlingen, "Bulletins" som utfärdas av generalsekreteraren och "Instructions" som utfärdas av undergeneralsekreteraren på den administrativa avdelningen, allt efter granskning på rättsavdelningen.

Med undantag för "Regulations" och besluten om organisationens budget har generalförsamlingen inte rätt att fatta bindande beslut. De många resolutioner som antas varje år är i princip endast rekommendationer, även om de är viktiga och ofta bidrar till att leda utveckling-

[1] Erik Axel Karlfeldt. *Fem farliga F*, syftande på fogden, fjärdingsmannen, flickan, flaskan och fan.

[2] http://www.un.org/aboutun/

[3] http://www.un.org/Overview/ growth.htm#2000

en i en viss önskvärd riktning. Det finns också exempel på att resolutioner och deklarationer lett till att församlingen senare antagit konventioner på området. Utvecklingen från 1948 års universella deklaration om mänskliga rättigheter mot de år 1966 antagna internationella fördragen om mänskliga rättigheter är ett exempel på detta.[4]

Generalförsamlingen arbetar på sex utskott, varav ett (det sjätte) har ansvar för juridiska frågor. Detta utskotts sekretariatet hör till rättsavdelningen. Viktiga frågor på Sjätte utskottets dagordning just nu är åtgärder mot terrorism, direktiv för konventionsarbete om mänsklig kloning och statsimmunitet.

Säkerhetsrådet med sina femton medlemmar, varav fem (Frankrike, Kina, Ryssland, Storbritannien och USA) är permanenta, är det organ som på samtliga medlemsstaters vägnar har det primära ansvaret för upprätthållande av internationell fred och säkerhet.[5]

Rådets verksamhet präglades i många år av det kalla kriget. De fem permanenta medlemmarna utnyttjade inte sällan sin vetorätt, vilket medförde att rådet var paralyserat i många frågor.[6] I och med Sovjetunionens upplösning och Berlinmurens fall inträdde emellertid ett nytt skede i säkerhetsrådets historia. I allt högre grad blev det möjligt för rådet att gripa sig an frågor som tidigare varit kontroversiella, och stundtals har rådet kunnat agera i enighet och med stor beslutsamhet. Som exempel på detta kan nämnas rådets hantering av situationen i Jugoslavien under 1990-talet och i Irak efter angreppet på Kuweit år 1990.

Men man skall akta sig för att förenkla bilden alltför mycket. ”Euforin” efter Berlinmurens fall klingade snabbt av i takt med att konflikter som tidigare hållits under ytan blossade upp, främst i Afrika och Asien, men också i Europa. Det faktum att rådet inte alltid kunnat demonstrera en samlad front i tillämpningen av sina resolutioner har också försvagat dess auktoritet högst väsentligt. Särskilt påtagligt har detta varit i relation till de många resolutionerna rörande Irak. För den som på nära håll följt utvecklingen är det uppenbart att Saddam Hussein utnyttjat situationen så snart det uppstått en spricka i rådet, bara för att ta ett exempel.

En ofta förekommande bild i medierna är säkerhetsrådet samlat till debatt och omröstning vid det hästskoformade bordet i rådets sessionssal. I realiteten sker arbetet emellertid i huvudsak i informella konsultationer i ett angränsande rum. I dessa konsultationer deltar också sekretariatet, främst chefen för den politiska avdelningen och chefen för avdelningen för fredsbevarande operationer eller deras er-

[4] Universal Declaration on Human Rights. The International Covenant on Civil and Political Rights. The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. Lättast tillgängliga på http://www.un.org/rights/index.html

[5] Artikel 24 i FN-stadgan.

[6] Detta har i vissa fall lett till att generalförsamlingen tagit över frågan och utfärdat rekommendationer under något som kommit att kallas för ”Uniting For Peace”. Se generalförsamlingens resolution 377 (V) den 3 november 1950.

sättare. Men det förekommer ofta att också andra deltar, däribland rättschefen.

Presidentskapet roterar en gång i månaden. I det sammanhanget har det blivit kutym att presidenten bjuder in samtliga rådets medlemmar till en arbetslunch tillsammans med generalsekreteraren och hans närmaste medarbetare. Trots sin informella natur är dessa möten mycket viktiga. Så t.ex. var det vid lunchen i början av denna månad som generalsekreteraren framförde sina betänkligheter mot det resolutionsutkast om Irak som USA då cirkulerat informellt. Detta blev upptakten till en omfattande debatt och åtskilliga ändringar innan förslaget lades fram formellt och röstades igenom som resolution 1511 (2003) den 16 oktober.

Det förekommer också att generalsekreteraren bjuder in rådets ledamöter till sitt eget sammanträdesrum på 38:e våningen för att överlägga i särskilt besvärliga frågor. Incitamentet till en sådan inbjudan kan helt enkelt vara att rådets ledamöter vänt sig till generalsekreteraren för att få hans uppfattning om hur en viss fråga bör lösas.

På senare tid har de ordinarie representanterna i säkerhetsrådet tillsammans med sina makar samlats till en årlig tvådagars retreat i närvaro av generalsekreteraren och medlemmar av hans team. Min fru och jag har deltagit de tre senaste åren. Miljön är avspänd och alla talar i personlig egenskap. Makarna är närvarande men deltar inte i diskussionen. Det är en allmän uppfattning bland deltagarna att dessa sammankomster varit av stor betydelse för samarbetet i rådet. Det öppenhjärtiga tankeutbytet kring de frågor som diskuteras och den goda atmosfären skapar en särskild känsla av samhörighet; det är viktigt att relationerna mellan ledamöterna är goda även när instruktioner från huvudstäderna medför att de måste föra fram kontroversiella uppfattningar vid rådets sammanträden. Makarnas närvaro är också betydelsefull; de lever naturligtvis ständigt med i rådets frågor och får ofta sitta emellan p.g.a. representanternas pressade arbetssituation.

Som bekant har säkerhetsrådet till skillnad från generalförsamlingen rätten att utfärda bindande resolutioner. Enligt artikel 25 i FN-stadgan är FN:s medlemsstater skyldiga att följa rådets resolutioner. Om en resolution är antagen med hänvisning till kapitel VII i stadgan, blir den omedelbart bindande för alla stater. De flesta resolutioner som gäller fredsbevarande operationer antas på detta sätt.

På senare tid har vi emellertid bevittnat hur rådet tillämpat kapitel VII i allt vidare sammanhang. Sanktionsregimerna förekom redan i ett tidigt skede, men under 1990-talet kunde vi bevittna en ny utveckling. Från juridisk utgångspunkt är givetvis resolutionerna om upprättande av Jugoslavientribunalen och Rwandatribunalen mest intressanta. Under hösten 1992 och i januari 1993 var jag ledamot av den tremannakommission inom ESK som arbetade ut det första utkastet

till stadga för en traktatbaserad Jugoslavientribunal.[7] När jag under detta arbete hörde talas om att säkerhetsrådet var inne på linjen att inrätta en tribunal under FN-stadgans kapitel VII trodde jag inte att rådet skulle kunna ta detta steg — varken politiskt eller juridiskt. Men man gjorde det i februari 1993.[8] Ett och ett halvt år senare inrättade rådet Rwandatribunalen.[9] De för mig viktigaste frågorna i sammanhanget var om rådet lagligen kunde inrätta en brottmålsdomstol och hur legalitetsprincipen i så fall skulle tillgodoses.

Ett annat exempel är det omfattande olja-för-matprogram för Irak som rådet inrättade genom resolution 986 (1995). Jag hade det intressanta uppdraget att förhandla fram det ”memorandum of understanding” som skulle reglera hela operationen. I själva verket innebar det att oljeexporten från Irak skulle övervakas av FN och att oljeinkomsterna skulle överföras till en av FN förvaltad fond vars medel skulle få användas av Iraks regering för inköp av mat och andra förnödenheter och inget annat.[10] Detta miljardprogram som varit av avgörande betydelse för det irakiska folkets försörjning i närmare sju år, skall avvecklas den 21 november i år. Återstående medel skall överlämnas till Utvecklingsfonden för Irak, som förvaltas av den koalition som nu administrerar landet.[11]

I detta sammanhang bör också nämnas resolution 1373 (2001), som antogs den 28 september 2001 efter terroristangreppet på World Trade Center i New York. Genom denna resolution inrättade rådet en kommitté mot terrorism. Men vad mera är — rådet utfärdade också vittgående föreskrifter om hur medlemsstaterna skall förfara i kampen mot terrorismen, inklusive hur lagstiftningen skall vara utformad. Även om motivet givetvis är behjärtansvärt är det värt att notera att detta är en utveckling som markant skiljer sig från vad som förekommit tidigare; i princip kan man säga att detta är materia som hör hemma på traktaträttens område.

Dessa exempel kan tjäna som en illustration till en utveckling där säkerhetsrådet tagit en alltmera aktiv roll i arbetet för att upprätthålla fred och säkerhet. Men läget är definitivt inte problemfritt. I vissa lägen är motsättningarna mellan rådets medlemsstater uppenbara. Vi kan bara se på situationen i Mellanöstern och i Irak. Jag återkommer till detta senare.

Jag har uppehållit mig relativt utförligt vid säkerhetsrådet av det enkla skälet att det är denna del av FN:s verksamhet som är mest i

[7]Proposal for an International War Crimes Tribunal for the Former Yugoslavia. 9 February 1993. Jfr UN Doc. S/25307, 18 February 1993.
[8]Resolution 808 (1993) och resolution 827 (1993).
[9]Resolution 955 (1994).
[10]Ledare för den irakiska delegationen var Iraks tidigare FN-ambassadör Abdul Amir Al-Anbari. Förhandlingarna ägde rum under tiden februari–maj 1996. Efter sammanlagt 50 förhandlingsomgångar kunde överenskommelsen undertecknas den 20 maj 1996. Se dokument S/1996/356.
[11]Säkerhetsrådets resolution 1483 (2003).

händelsernas centrum och som därför också får mest uppmärksamhet i medierna.

Det betyder att jag i detta sammanhang inte avser att säga så mycket om det ekonomiska och sociala rådet (ECOSOC) och förvaltarskapsrådet; det senare har f.ö. praktiskt taget avslutat sitt arbete. Jag återkommer till dessa i avsnittet om framtiden.

En av FN-stadgans huvudprinciper är att tvister mellan stater skall lösas med fredliga medel. För detta ändamål finns Internationella domstolen, som är FN:s högsta rättskipande instans. Den har femton ledamöter och har sitt säte i Haag.[12] Det är glädjande att notera att domstolen i allt högre utsträckning anlitas av medlemsstaterna. Det skulle här föra för långt att gå in på domstolens verksamhet. Låt mig bara konstatera att många potentiella konflikter, inte minst i Afrika, har kunnat undvikas genom att staterna vänt sig till domstolen. Ett av de mera uppmärksammade fallen på senare tid är gränstvisten mellan Kamerun och Nigeria. Parterna är nu aktivt engagerade i arbetet med att demarkera gränsen på grundval av en dom från oktober 2002.[13]

Av de sex huvudorganen återstår sekretariatet med generalsekreteraren som organisationens främste tjänsteman. Många tror att generalsekreteraren har omfattande befogenheter. Det ser man bl.a. på de brev och petitioner som kommer in. I princip är befattningen en verkställande funktion. Men i själva verket har generalsekreteraren genom sin ställning och inte minst sin person ett stort inflytande över den politiska utvecklingen. Genom sina rapporter till FN-organen och sina budgetförslag kan han påverka utvecklingen högst väsentligt. Det är påfallande hur ofta medlemsstaterna vänder sig till honom för att få råd eller idéer i olika sammanhang. Han har också tagit flera betydelsefulla initiativ.

Till sin hjälp har han ett omfattande sekretariat. Det rör sig om ca 9000 personer, fördelade på ett stort antal enheter på olika håll. Kofi Annan har lagt stor vikt vid att stärka koordinationen och samarbetet inom sekretariatet. En av hans första åtgärder när han tillträdde år 1997 var att inrätta den s.k. ”Senior Management Group”. Den sammanträder varje onsdag kl. 10.00 lokal tid, detta för att våra kolleger i Genève, Wien, Rom och Nairobi — orter som ligger några timmar före oss i tiden — skall kunna delta i sammanträdet. De finns med på en stor bildskärm vid bordets ena ända.

På dagordningen står i allmänhet en större fråga där generalsekreteraren vill ha synpunkter och råd. En av undergeneralsekreterarna föredrar ärendet, varefter alla deltar i diskussionen. Ett stående inslag är en ”tour de table”, under vilken alla deltagare snabbt redogör för de frågor som just står på dagordningen inom hans eller hennes område. Dessa korta inlägg följs ofta upp av de närmast berörda efter mötet. Har alla nödvändiga åtgärder vidtagits? Är alla berörda infor-

[12]Se http://www.icj-cij.org/
[13]Se http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/icn/ icnframe.htm

merade? Kofi Annan, som tidigare var undergeneralsekreterare för fredsbevarande operationer, visste redan när han tillträdde som generalsekreterare att koordinationen måste stärkas. De av oss som var med innan gruppen inrättades uppskattar särskilt detta betydelsefulla forum för koordination.

Det talas ofta om FN-sekretariatets tungrodda administration. Det ligger mycken sanning i detta, och en av Kofi Annans ambitioner har varit att reformera sekretariatet. Detta har delvis lyckats, vilket flera medlemsstater påpekade i den senaste generaldebatten samtidigt som de frågade sig vad de själva gjort för att reformera de övriga organen.

Som ett utflöde av sekretariatet kan också ses de fredsbevarande operationerna som administreras och övervakas från huvudkvarteret i New York. Under de senaste åren har det i allmänhet funnits omkring 15 sådana operationer samtidigt.[14] Dessa operationer medför alltid ett stort antal juridiska frågor som måste hanteras av rättsavdelningen i den mån de inte kan lösas på fältet. Bl.a. medverkar jurister från avdelningen i upphandlingen av förnödenheter och annat för de tusentals FN-soldaterna och deras kolleger på den civila sidan.

Av särskilt intresse i detta sammanhang är operationerna i Kosovo och tidigare också i Östtimor. I dessa fall är (var) det FN:s uppgift att administrera provinserna, alltså i realiteten att regera och lagstifta. Detta medförde en radikal förändring inom två av de sex enheterna på rättsavdelningen.[15] Innan generalsekreterarens särskilde representant i provinserna får utfärda en lag skall den nämligen vara granskad och godkänd av rättsavdelningen. Granskningen fokuserar främst på konstitutionella aspekter och mänskliga rättigheter. För mig kändes denna ”nya” uppgift som att vara tillbaka som rättschef på Justitiedepartementet!

I detta sammanhang bör också nämnas generalsekreterarens intresse för tillämpningen av rättsstatliga principer (”rule of law”) både nationellt och internationellt. Även om Kofi Annan inte själv är jurist har han en mycket bestämd uppfattning i denna fråga. Han tog upp den i sin rapport till generalförsamlingen vid millennieskiftet[16] och fick ett klart stöd från församlingen i den s.k. millenniedeklarationen.[17] Sedan dess har han också ett särskilt avsnitt i ämnet i sina årliga rapporter till församlingen.[18] Frågan stod även i fokus i den s.k. Brahimirapporten, som diskuterade FN:s möjligheter att bäst genomföra fredsbevarande operationer.[19]

Det senaste som hänt på detta område är att säkerhetsrådet på brittiskt initiativ diskuterade frågan som ett särskilt ämne vid ett möte på ministernivå den 22 september i år. Debatten följdes upp den 30 sep-

[14]Se http://www.un.org/ Depts/dpko/dpko/home.shtml
[15]Om FN:s rättsavdelning, se Svensk Juristtidning 1999 s. 933–953.
[16]Se http://www.un.org/millennium/sg/report/full.htm
[17]Generalförsamlingens resolution A/RES/55/2.
[18]Se hänvisningar på http://www.un.law/counsel/info.htm.
[19]Se http://www.un.org/ peace/reports/peace_operations/

tember, och generalsekreteraren har nu rådets uppdrag att lägga fram en rapport i ämnet.[20]

Nu måste vi emellertid konstatera att Förenta nationerna inte bara är de sex huvudorgan som jag hittills nämnt. FN-systemet omfattar mycket mera. Vi har de s.k. fonderna: Utvecklingsfonden (UNDP), Barnfonden (UNICEF) och Befolkningsfonden (UNFPA). Vi har också Världsmatprogrammet (WFP), FN:s fackorgan (”the specialized agencies”), och atomenergiorganet IAEA, där f.ö. Hans Blix var generaldirektör under åren 1981–1997. Bland fackorganen kan nämnas UNESCO, FAO, ILO, WIPO, IMO, ICAO. Man behöver en hel karta för att få en överblick. En sådan finns på Internet, och jag får hänvisa till den.[21] Till bilden hör också de s.k. Bretton Woodsinstitutionerna, nämligen Internationella valutafonden och Världsbanken.

Men arbetet i alla dessa organisationer måste koordineras. Den uppgiften ligger på Chief Executive Board (CEB), i vilken FN:s generalsekreterare är ordförande.[22]

Systemet återspeglas också på den rättsliga sidan. En av mina uppgifter är att vara ordförande i kretsen av rättschefer från de nämnda organisationerna. Vi är närmare 30 kolleger som sammanträder en gång om året för att diskutera frågor av gemensamt intresse. Dessemellan har vi en stundtals intensiv kontakt via Internet. Ofta frågar de om vem som är behörig att företräda en stat i ett läge där det är tveksamt vem som är statens legitima regering. Och fattar FN:s generalförsamling beslut i en känslig fullmaktsfråga, underrättas de övriga rättscheferna omedelbart om detta. Andra organisationer följer nämligen, som sig bör, FN:s linje i sådana sammanhang.

Folkrätten

Låt oss nu gå över till folkrätten. Det förhåller sig otvivelaktigt så att folkrätten betraktas med viss misstänksamhet av många, även av jurister. Under min tjänstgöring i Justitiedepartementet på 1970-talet fick jag i uppdrag att skriva en promemoria om regeringens rätt till nödhandlingar. Uppdraget hade samband med ett par mycket allvarliga händelser i landet. I texten hade jag gjort en hänvisning till folkrättens krav. När jag fick tillbaka utkastet från en av mina mest uppskattade och respekterade förmän stod det i marginalen med prydlig piktur: ”Åja! Den obskyra folkrätten får allt maka åt sig här!”

Minnet av denna lilla episod har inte lämnat mig, och jag får nog erkänna att jag tidigare tillhört skeptikernas krets. En internationell brottmålsdomstol syntes inte på min horisont på den tiden för att ta ett exempel. Denna reserverade attityd till folkrätten möter man nog på många håll på det nationella planet.

[20] http://www.un.org/News/Press/docs/2003/sc7880.doc.htm och http://www.un.org/News/Press/docs/2003/sc7884.doc.htm

[21] Se http://www.un.org/aroundworld/map/ och http://www.un.org/aboutun/unchart.pdf

[22] Se http://ceb.unsystem.org/

Men den som fått privilegiet att syssla med rätt och politik i internationella förbindelser — för att citera rubriken på Östen Undéns föredrag — kommer snabbt till insikt om att folkrätten är ett av de mest centrala ämnena på juridikens område. I själva verket anser jag nu att unga jurister inte borde få ut sin examen utan att ha åtminstone en grundläggande utbildning i folkrätt.[23]

När man talar om folkrätt är det på sin plats att hänvisa till Hugo Grotius, ofta nämnd som ”folkrättens fader”. Jag har dock inte möjlighet att gå in på historien här. Den intresserade finner några reflexioner i ett anförande som jag höll i London den 7 juli i år.[24] För den som vill gå djupare hänvisas till verk på svenska av Ove Bring, Hilding Eek och Lars Hjerner[25] och till den mycket omfattande litteratur som finns på främst engelska.

Vad som är viktigt att understryka i detta sammanhang är att folkrätten kommit att spela en allt mera framträdande roll inte bara i relationen mellan stater utan också när det gäller att harmonisera rättsordningen på det nationella planet och föreskriva normer som direkt berör både individer och företag. Särskilt bör här nämnas skyddet för de mänskliga rättigheterna. Det är påtagligt hur staterna i sitt agerande försöker hålla sig inom folkrättens gränser och i vart fall gör stora ansträngningar för att undvika att bli kritiserade för brott mot folkrätten.

Inom FN finns det ett omfattande system av traktater som reglerar olika frågor på praktiskt alla områden av mänsklig verksamhet — från yttre rymden till djuphaven, från mänskliga rättigheter till bromsarnas beskaffenhet på fyrhjulsdrivna motorfordon. Generalsekreteraren är depositarie för över 500 multilaterala traktater, som tillsammans med över 50 000 bilaterala mellanstatliga avtal finns tillgängliga på rättsavdelningens webbplats.[26] Vi har nu fler än en miljon besök i månaden på denna webbplats.

Till detta måste man lägga alla traktater som ingåtts genom medverkan av regionala organisationer. För oss ligger det naturligtvis närmast till hands att se på Norden och Europa. Den Europeiska konventionen om mänskliga rättigheter, som nu gäller som lag i Sverige,[27] fungerar i realiteten som ett inslag i en europeisk ”grundlag” med Europadomstolen som författningsdomstol.

Det är också viktigt att påpeka att folkrätten i allt väsentligt respekteras noga på de allra flesta områden. Jag tror att det mesta tas för givet och att folk i allmänhet inte tänker på att en viss verksamhet base-

[23]Se *Appeal to the Deans of Law Schools Worldwide*, tillgänglig på http://www.un.law/counsel/info.htm.
[24]Se *Developing the Rule of Law among nations: a challenge to the United Nations*, tillgängligt på http://www.un.law/counsel/info.htm.
[25]Eek, Bring, Hjerner, Folkrätten, Norstedts, Fjärde upplagan, 1987. Ove Bring, FN-stadgans folkrätt, Norstedts Juridik, 1992.
[26]Se http://untreaty.un.org/English/ treaty.asp
[27]Lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Prop. 1993/94:117.

ras på en folkrättslig reglering: post, telefon, internationell trafik till lands, till sjöss och i luften, fiske på såväl nationellt som internationellt vatten, för att nämna några exempel.

Vad som är särskilt intressant i sammanhanget är de landvinningar som gjorts på folkrättens område under FN:s verksamhetstid.

FN-stadgan med sitt system för kollektiv säkerhet måste naturligtvis nämnas först, men jag skall återkomma till denna senare.

De många fördragen på området mänskliga rättigheter, havsrättskonventionen, konventionerna om skydd för miljön, konventionerna på nedrustningsområdet och sist men inte minst Romstadgan för den Internationella brottmålsdomstolen är exempel på folkrättsliga landvinningar efter FN:s tillkomst. Viktigt är också att notera att staterna i allt högre utsträckning försöker skapa organ som skall övervaka att de fullgör sina åtaganden i konventionerna eller hjälpa staterna att slita tvister om fördragens tillämpning.

Men man måste tyvärr konstatera att det inte alltid fungerar som det är tänkt. Stora problem föreligger med respekten för folkrätten på området mänskliga rättigheter och inom den humanitära rätten. De flesta väpnade konflikter har sin grund i bristande efterlevnad av folkrätten på dessa områden. Fruktansvärda övergrepp har begåtts — och begås — mot oskyldiga människor, oftast de svaga i ett samhälle: kvinnor, barn, åldringar. Kännetecknande för dagens väpnade konflikter är att det är fler civila som dödas eller skadas än kombattanter. Inte sällan riktas angreppen avsiktligt mot civilbefolkningen.

För att komma till rätta med dessa företeelser försöker FN inom ramen för de resurser som står till buds lämna humanitärt bistånd, sända ut fredsbevarande styrkor med allt mera omfattande mandat och inrätta brottmålsdomstolar. Jag har själv haft det hedersamma uppdraget att medverka vid inrättandet av tribunalerna för före detta Jugoslavien och Rwanda och den särskilda brottmålsdomstolen för Sierra Leone. Härnäst kommer Kambodja. Det har inte varit någon lätt uppgift att förhandla fram avtalet mellan FN och Kambodja om de extraordinära kamrar som skall inrättas i landets egna domstolar så snart avtalet godkänts av Kambodjas parlament.[28] Avsikten är att de Röda Khmerernas ledare skall ställas till svars för övergreppen under åren 1975–1979, då 1,7 miljoner människor — 20 procent av landets befolkning — miste livet.

Ett annat problemområde är den internationella terrorismen. Ett antal sektoriella konventioner har arbetats ut, och anslutningen är förhållandevis god.[29] Men arbetet på en allomfattande konvention har kört fast; det råder oenighet om hur begreppet terrorism skall definieras. I själva verket var man så gott som färdig med texten i oktober 2001. Enligt min mening innehåller den en tillfredsställande definition. Men just då försämrades läget i Mellanöstern och frågan gick i

[28]Generalförsamlingens resolution A/RES/57/228B.
[29]Se Doc. A/58/116 och http://www.un.org/terrorism/

stå. När den av Sjätte utskottet tillsatta arbetsgruppen sammanträdde på nytt för att par veckor sedan var läget oförändrat. Mellanöstern och Kashmir är stötestenarna. Den enes terrorist, den andres frihetskämpe! Man kan bara citera generalsekreteraren år 2001:

”It will also be important to obtain agreement on a comprehensive convention on international terrorism. In the post-11 September era, no one can dispute the nature of the terrorist threat, nor the need to meet it with a global response. I understand that there are outstanding issues, which until now have prevented agreement on this convention. Some of the most difficult issues relate to the definition of terrorism. I understand and accept the need for legal precision. But let me say frankly that there is also a need for moral clarity. There can be no acceptance of those who would seek to justify the deliberate taking of innocent civilian life, regardless of cause or grievance. If there is one universal principle that all peoples can agree on, surely it is this.”[30]

Det problem som medlemsstaterna står inför här leder oss i riktning mot en av de mest centrala frågorna i folkrätten, särskilt i dessa dagar, nämligen tillämpningen av folkrätten i skärningspunkten mellan folkrätt och politik, säkerhet och suveränitet. Jag sade för en stund sedan att folkrätten i allt väsentligt efterlevs. När man kommer till området säkerhet och suveränitet stiger emellertid spänningarna mellan till synes motstridiga intressen.

Det är visserligen sant att FN-stadgans artikel 2, paragraf 7 föreskriver att organisationen inte får lägga sig i medlemsstaternas inre angelägenheter såvida inte säkerhetsrådet finner anledning att ingripa med hänvisning till stadgans kapitel VII. Men denna paragraf har idag en annan innebörd än år 1945. Idag anses det t.ex. inte vara en inblandning i en stats inre angelägenheter att påpeka att staten inte respekterar mänskliga rättigheter. Det är klart att en stats suveränitet inte skall utövas i ”suveränens” utan i befolkningens intresse och med respekt för reglerna om goda grannskapsförhållanden. Samtidigt är suveräniteten i dess traditionella betydelse kraftigt urholkad till följd av politiska, geografiska och tekniska realiteter. I dessa globaliseringens dagar kan ingen stat handla helt på egen hand — inte ens den starkaste och mäktigaste.

Men när man kommer till en stats säkerhet finns det alltid en tendens att tänja på begreppen. FN-stadgan tillåter våldsanvändning i två situationer: när säkerhetsrådet beslutar om det efter att ha konstaterat att internationell fred och säkerhet är hotad (kapitel VII) och i självförsvar (artikel 51).

När det gäller den första situationen kan konstateras att det förekommer lägen där säkerhetsrådet inte förmår mobilisera den nödvändiga politiska viljan för ett ingripande trots att det för en informerad allmänhet står klart att ett ingripande är påkallat. Situationerna i

[30]http://www.un.org/News/Press/docs/2001/sgsm7977.doc.htm

Rwanda år 1994 och i Kosovo år 1999 kan nämnas som exempel. I det senare fallet ledde rådets oförmåga till att NATO inledde ett väpnat angrepp mot den Federala Republiken Jugoslavien, egentligen i strid mot FN-stadgans bokstav.[31] Ett försök några dagar senare från två av rådets medlemmar att få rådet att fördöma åtgärden föll med röstsiffrorna 2 ja, 12 nej samt 1 avstående. Detta resultat uppfattades av många som ett rättfärdigande av interventionen.

Men det finns också exempel på att enskilda stater åberopat av säkerhetsrådet antagna resolutioner som stöd för egna militära aktioner. Somliga hävdar t.ex. att resolutionerna mot Iraks regering, inklusive resolution 1441 (2002), inte utgjorde tillräckligt underlag för USA:s och Storbritanniens intervention i Irak i mars i år. Oavsett vilken uppfattning man har i den frågan, väcker det som inträffade ändå spörsmålet hur starkt enskilda stater kan luta sig mot antagna resolutioner i ett läge där det står klart att en majoritet av säkerhetsrådets medlemmar har en annan uppfattning än de som avser att gå till aktion. Detta gäller i synnerhet om resolutionerna som åberopas är gamla och om mycket hänt på den politiska arenan sedan de antogs.

När det gäller rätten till självförsvar kan vi först konstatera att FN-stadgans ordalydese är mycket restriktiv. Artikel 51 lyder:

”Nothing in the present Charter shall impair the inherent right of individual or collective self-defense if an armed attack occurs against a Member of the United Nations, until the Security Council has taken measures necessary to maintain international peace and security. Measures taken by Members in the exercise of this right of self-defense shall be immediately reported to the Security Council and shall not in any way affect the authority and responsibility of the Security Council under the present Charter to take at any time such action as it deems necessary in order to maintain or restore international peace and security.”

Ibland hänvisas till att de engelska och franska versionerna av stadgan inte helt stämmer överens. Engelskans ”if an armed attack occurs against a Member of the United Nations” motsvaras i den franska texten som har lika värde av ”un Membre des Nations Unies est l´objet d´une agression armée”, vilket senare uttryck ansetts vara bredare än engelskans ”armed attack”. Hur det än förhåller sig med den saken, kan konstateras att artikel 51 vid åtskilliga tillfällen missbrukats i det förgångna.[32]

Samtidigt står det klart att mycket hänt sedan FN-stadgan antogs. Många hävdar att det i dagens värld med missiler och kärnvapen i kombination med sofistikerade underrättelsemetoder skulle vara naivt och självdestruktivt att vänta till dess attacken kommer. Men ändå

[31]Se *On Sovereignty and Human Security*, tillgängligt på http://www.un.org/law/ counsel/ ottawa.htm Även som *De soberania territorial à segurança humana* i Política Externa, Vol. 9 N°1 Junho — Julho — Agosto 2000: 92–103.
[32]Se bl.a. Antonio Cassese, International Law, Oxford University Press, 2001, s. 305 ff.

kom det som en överraskning när den amerikanska administrationen i september förra året offentliggjorde en ny säkerhetsstrategi där man lanserade ett nytt koncept för ”förebyggande självförsvar” (”preemptive self-defence”).

”The United States has long maintained the option of preemptive actions to counter a sufficient threat to our national security. The greater the threat, the greater is the risk of inaction — and the more compelling the case for taking anticipatory action to defend ourselves, even if uncertainty remains as to the time and place of the enemy’s attack. To forestall or prevent such hostile acts by our adversaries, the United States will, if necessary, act preemptively.

The United States will not use force in all cases to preempt emerging threats, nor should nations use preemption as a pretext for aggression. Yet in an age where the enemies of civilization openly and actively seek the world’s most destructive technologies, the United States cannot remain idle while dangers gather.” [33]

Denna strategi har utlöst en omfattande debatt, inte minst bland amerikanska experter.[34] Kofi Annan tog upp frågan i sitt tal till generalförsamlingen i september:

”Since this Organization was founded, States have generally sought to deal with threats to the peace through containment and deterrence, by a system based on collective security and the United Nations Charter.

Article 51 of the Charter prescribes that all States, if attacked, retain the inherent right of self-defence. But until now it has been understood that when States go beyond that, and decide to use force to deal with broader threats to international peace and security, they need the unique legitimacy provided by the United Nations.

Now, some say this understanding is no longer tenable, since an “armed attack” with weapons of mass destruction could be launched at any time, without warning, or by a clandestine group.

Rather than wait for that to happen, they argue, States have the right and obligation to use force pre-emptively, even on the territory of other States, and even while weapons systems that might be used to attack them are still being developed.

According to this argument, States are not obliged to wait until there is agreement in the Security Council. Instead, they reserve the right to act unilaterally, or in ad hoc coalitions.

This logic represents a fundamental challenge to the principles on which, however imperfectly, world peace and stability have rested for the last 58 years.

My concern is that, if it were to be adopted, it could set precedents that resulted in a proliferation of the unilateral and lawless use of force, with or without justification.

But it is not enough to denounce unilateralism, unless we also face up squarely to the concerns that make some States feel uniquely vulnerable,

[33]Se *The National Security Strategy of the United States of America (Section V)*, tillgänglig på http://whitehouse.gov/nsc/nss.pdf
[34]Se t.ex. American Journal of International Law, July 2003, Vol. 97 No. 3 s. 553–642.

since it is those concerns that drive them to take unilateral action. We must show that those concerns can, and will, be addressed effectively through collective action." [35]

Vi ser hur generalsekreteraren uttrycker oro över utvecklingen. Men samtidigt innehåller hans uttalande en balanserande faktor; medlemsstaterna måste vara beredda att agera kollektivt i situationer där en stat befinner sig i en sårbar situation. Vad det ytterst handlar om är att säkerhetsrådet är i stånd att agera när freden och säkerheten är hotad. Den obeslutsamhet som vi bevittnat i vissa frågor på senare tid utnyttjas ofelbart av de krafter som rådet har att hantera. Rådet måste skapa respekt för sitt agerande och visa förmåga att handla när det behövs. Men detta är inte så enkelt som det låter. Vi skall inte glömma att säkerhetsrådet är ett politiskt organ och att det finns politiska realiteter som är svåra att hantera.

Framtiden

Detta är situationen när jag nu går över till det sista avsnittet — det om framtiden. Här vill jag vidga perspektivet. Vad världen och därmed FN står inför är formidabla utmaningar. Medan det politiska intresset tenderar att fokusera på de senaste dramatiska händelserna på det säkerhetspolitiska området existerar andra fenomen som påverkar millioner människor. Vad viktigare är — de kommer att påverka förhållandena också för kommande generationer.

En stor del av jordens befolkning lider av hunger och fattigdom. Miljoner har inte tillgång till utbildning. Det är illa beställt med jämlikheten mellan kvinnor och män. Barnadödligheten är stor på många håll, och kvinnor har inte tillgång till adekvat mödravård. HIV/AIDS sopar bort hela generationer i vissa länder, särskilt i Afrika. Miljöförstöringen påverkar sakta men obevekligt förutsättningarna för vår existens. Det är ingen uppmuntrande bild som målas upp av våra experter.

Det var mot denna bakgrund som generalsekreteraren i sin millennierapport föreslog att generalförsamlingen skulle ställa upp vissa mål för våra gemensamma strävanden under de närmaste åren. Hans idéer anammades av generalförsamlingen, som ställde upp ett antal s.k. millenniemål.[36] I princip skall följande åtta mål vara uppfyllda år 2015:

— Utplåna extrem fattigdom och hunger![37]
— Uppnå allmän grundskoleutbildning!

[35]Press Release SG/SM/8891-GA/10157 tillgänglig på http://www.un.org/News/Press/docs/2003/sgsm8891.doc.htm. Se även generalsekreterarens tal inför The Organization of the Islamic Conference den 16 oktober 2003, tillgängligt på http://www.un.org/News/Press/docs/2003/sgsm8944.doc.htm.
[36] Se http://www.un.org/millenniumgoals/
[37]Andelen människor som lever på mindre än en dollar om dagen skall halveras. Andelen människor som svälter skall halveras.

— Främja jämställdhet och ökade möjligheter för kvinnor!
— Minska barnadödligheten med två tredjedelar!
— Förbättra mödrars hälsa!
— Bekämpa HIV/AIDS, malaria och andra sjukdomar!
— Säkra en miljömässigt hållbar utveckling!
— Utveckla ett globalt partnerskap för utvecklingssamarbete!

I detta arbete måste många engagera sig. Huvudansvaret ligger givetvis hos staternas regeringar och parlament. De mellanstatliga organisationerna måste bidra inom sina ansvarsområden. Frivilligorganisationerna har sin givna roll; utan deras medverkan skulle mycket lämnas ogjort. Av särskilt intresse i detta sammanhang är generalsekreterarens ansträngningar att engagera ”the civil society” och särskilt näringslivet i arbetet. År 2000 lanserade han ”The Global Compact” som ställer upp nio principer för hur näringslivet kan medverka till att förbättra människors levnadsförhållanden.[38]

Samtidigt måste Förenta nationerna reformeras om organisationen skall kunna fullgöra sina viktiga uppgifter i framtiden. Detta gäller särskilt generalförsamlingen och säkerhetsrådet. I sitt tal inför årets generalförsamling i september sade Kofi Annan att vi står inför ett vägskäl. Efter att ha lovordat Franklin D. Roosevelt och de andra som var med och bildade FN år 1945 ställer han frågan om den organisation som då formades alltjämt tjänar sitt syfte. I mycket klara ordalag föreslår han att FN:s huvudorgan reformeras. Särskilt uppehåller han sig vid säkerhetsrådets sammansättning och förmåga att agera:

”I respectfully suggest to you, Excellencies, that in the eyes of your peoples the difficulty of reaching agreement does not excuse your failure to do so. If you want the Council’s decisions to command greater respect, particularly in the developing world, you need to address the issue of its composition with greater urgency.”

Helt klart är att organisationen måste vara i stånd att agera för att säkra internationell fred och säkerhet. Folkmord, brott mot den humanitära rätten och krigsförbrytelser måste beivras. Skapandet av den internationella brottmålsdomstolen är ett synnerligen viktigt steg på vägen.[39] Det är närmast en tragedi att världens mäktigaste stat, som länge förespråkat att man måste sätta stopp för strafflösheten, ställt sig utanför Romstadgans gemenskap.

Kampen mot terrorismen måste också föras med kraft. Men i det sammanhanget måste konstateras att vissa stater vidtagit åtgärder som

[38]Se http://www.unglobalcompact.org/Portal/Default.asp Se även *Is the Business of Human Rights the Business of Business? (”The meaning and role of the Universal Declaration of Human Rights”)* tillgängligt på http://www.un.org/law/counsel/info.htm samt Doc. A/58/227 *Enhanced cooperation between the United Nations and relevant partners, in particular the private sector.*
[39]Se http://www.icc-cpi.int/php/index.php

strider mot andra folkrättsliga förpliktelser, främst på området mänskliga rättigheter. Låt mig citera generalsekreteraren igen:

”Terrorist acts, particularly those involving the loss of life, constitutegrave violations of human rights. Our responses to terrorism, as well as our efforts to thwart it and prevent it should uphold the human rights that terrorists aim to destroy. Respect for human rights, fundamental freedoms and the rule of law are essential tools in the effort to combatterrorism — not privileges to be sacrificed at a time of tension. Finally, we must strive to bridge the cultural and religious divides which lead to polarization, suspicion and mistrust. We all have a stake in this struggle, and we must all feel that we are part of it.” [40]

När man försöker blicka in i framtiden kan man inte undgå att konstatera att de globala företeelser som vi har att hantera, inte minst på miljöområdet, är synnerligen komplicerade för att inte säga ödesmättade. Ekonomiska och sociala frågor borde ges en mera framträdande roll; ECOSOC:s arbete borde reformeras. Men den mesta uppmärksamheten riktas som vanligt mot de senaste händelserna i olika krishärdar.

Många konflikter skapas och underhålls av människor, huvudsakligen män, som drivs av maktambitioner och inte sällan av ren girighet. Dessa personer har inte en tanke på befolkningen och dess välbefinnande. En hänsynslös exploatering av naturresurser ingår ofta i bilden. Avkastningen går till vapen eller palatsbyggen eller avsätts på utländska bankkonton för eget behov. Och vem tillverkar och säljer vapnen? Och var finns bankerna?

I många länder är också rättssystemet svagt utvecklat. Inte sällan förekommer en omfattande korruption som förgiftar ansträngningarna att skapa en administration som vilar på rättsstatens principer. Glädjande nog antogs för några dagar sedan i Wien en FN-konvention mot korruption. Undertecknandet väntas äga rum i Mexico i december.

Det är en djupt oroande bild som framträder i ett läge där vi skulle behöva satsa alla resurser på de frågor som nämns i millenniemålen.

Den fråga Du nu ställer Dig själv är: Men vad kan jag egentligen göra åt detta?

När jag i samband med förhandlingarna om Kambodjatribunalen år 2000 besökte dödsfälten — ”the killing fields” — utanför Phnom Penh möttes jag av ett stort medieuppbåd utanför en stupa i vilken 8000 dödskallar staplats upp i åtta våningar. Benpipor, tänder och tygstycken stack upp ur marken däromkring. Inför kamerorna frågade jag: Var var vi när detta hände? Borde vi inte ha förstått? Borde vi inte ha agerat?

På kvällen funderade jag. Jovisst, när det hände var jag var i full gång med familj och vänner och villa och kyrka-statfrågan och arbetet på sekretesslagen och allt det andra. Men nog hade man väl ändå

[40]Se http://www.un.org/ apps/sg/sgstats.asp?nid=275

hört om Kambodja? Vad det handlar om är att mitt i alla egna angelägenheter ändå finna tid att engagera sig och göra sin röst hörd — försöka påverka.

Låt mig därför få avsluta med några ord om juristens roll i sammanhanget — särskilt med tanke på framtiden. Jag kan inte tänka mig ett bättre forum för detta än inför en förening som har till ändamål ”att tillgodose föreningsmedlemmarnas intressen för juridiska frågor samt att främja deras med berörda verksamhet sammanhängande strävanden”.[41] Det är glädjande att också många medlemmar i Svenska avdelningen av *International Law Association* har infunnit sig.

Jurister har ett särskilt ansvar i samhället. När man ser hur svårt det är att bygga upp ett rättssamhälle i ett land eller en provins där ett sådant inte tidigare existerat blir man på ett särskilt sätt medveten om detta. Av central betydelse i sammanhanget är hur man skall stärka skyddet för de mänskliga rättigheterna.[42]

Jurister har många olika funktioner. Ett syfte med en juristförening som denna måste givetvis vara att sammanföra kolleger som kanske inte annars skulle komma i kontakt med varandra.

Somliga jurister är politiker. Andra är rådgivare till regering och riksdag. Många är verksamma inom statlig förvaltning eller i kommuner och landsting. En del kommer från universitet och andra lärosäten. Många är verksamma inom rättsväsendet: polisen, åklagarväsendet, domstolarna och kriminalvården. Andra åter är advokater; utan ett fritt advokatväsende kan ingen rättsstat byggas. En stor del av juristkåren är verksam inom den privata sektorn, särskilt i bolag och föreningar. En förening av jurister med representanter för alla dessa kategorier har en imponerande bredd både när det gäller kunskap och erfarenhet. Den bör alltså ha en betydande potential. Frågan är: kan den utnyttjas bättre?

Det är glädjande att många jurister vid sidan av sin yrkesverksamhet även engagerar sig i olika frivilligorganisationer. Men oavsett var en jurist är verksam i samhällslivet bör han eller hon ha möjlighet att påverka både i handling och genom att delta i debatten. Särskilt gäller detta i lägen där främlingsfientlighet och brist på tolerans gör sig gällande.

När det gäller kunskap i folkrätt brukade jag förr litet förenklat hävda att den i allmänhet fanns på tre olika ställen på det nationella planet: i utrikesdepartementet, vid universiteten och inom frivilligorganisationerna. Jag hoppas att denna kunskap i allt högre grad sprids också till andra grupper — och särskilt bland yngre jurister.

Varför är detta så viktigt? Svaret är enkelt: staternas inbördes beroende har nu blivit så stort att det inte går att bara fokusera på nationella förhållanden. Folkrätten kommer därför att få allt större bety-

[41]Stadgar för Juristföreningen i Stockholm, § 1.
[42]Se *The United Nations and the Legal Community in the Promotion of Human Rights.* Fordham International Law Journal, Vol. 21 December 1997 s. 519–530.

delse i framtiden. Det är viktigt att jurister bidrar till att driva folkrättsliga frågor framåt och att de också är uppmärksamma på att det egna landet respekterar folkrättsliga förpliktelser. Vad som är särskilt viktigt är att jurister i allmänhet måste få klart för sig att folkrätten inte längre är ett smalt ämne för några få specialister. Den som inte inser detta kommer snart att vara på efterkälken.

Det är sant att det finns olyckskorpar som påstår att folkrätten är ”död” efter den 11 september 2001. Sådana påståenden måste tillbakavisas med kraftfulla argument. Sakta men säkert vinner folkrättsliga principer terräng. Sakta men säkert sprider sig rättsstatens principer både på det nationella planet och internationellt. En dag kommer de säkert att tillämpas fullt ut också i länder av vilka man kunde vänta sig bättre.

Låt mig därför få avsluta mina allvarsamma reflektioner i ett ljusare tonläge — med ett entydigt, klart och positivt budskap: Vi skall se framtiden an med tillförsikt. Men vi skall samtidigt vara medvetna om att det är många frågor som kräver sin lösning i samarbete och samförstånd — både här hemma och på det internationella planet.

Vi kommer utan tvekan att få uppleva stora omvälvningar också i framtiden. Det är därför viktigt att vi alla engagerar oss i arbetet för fred och säkerhet och att vi stöder dem som på många håll i världen deltar i detta arbete. Vi skall inte glömma president Franklin D. Roosevelts ord till den amerikanska kongressen den 1 mars 1945 då han just återkommit från Jaltakonferensen:

> ”The structure of world peace cannot be the work of one man, or one party, or one nation … It must be a peace which rests on the cooperative effort of the whole world.”

Det är viktigt att vi inte glömmer dessa ord från en som var med och grundade Förenta nationerna. Det är viktigt att vi håller oss informerade. Det är viktigt att vi försvarar rättsstatens principer och försöker påverka utvecklingen i rätt riktning där de inte efterlevs. Det är viktigt att vi engagerar oss. Målet bör vara att vår generation — och kommande generationer — får leva i fred och i värdighet här på jorden.